



Croatica XVIII (1987) — 26/27/28 Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Josip Bratulić

ŠKOLSKA DRAMA U SJEVERNOJ HRVATSKOJ

UDK 886.2(091)-2



Školska drama razvila se u okviru humanističkoga tipa obrazovanja odnosno školstva, kad se i otkriva antički teatar, prvenstveno rimska komediografija. Nakon što je prevladao tip isusovačkog školstva, školska se drama njeguje i u tom školstvu, vrlo intenzivno, ali tematika je biblijska ili historijska, rimska ili nacionalna. Tekstovi su manje važni od same predstave. I u našim krajevima možemo pratiti razvoj ovoga teatra, koji je bitno pomogao ostvarenju nacionalnog teatra za vrijeme narodnoga preporoda u 19. stoljeću.

Scensku djelatnost didaktičkog i pedagoškog usmjerenja, a koja je sastavni dio nastavnog programa na gimnazijama (i fakultetima) od 16. do 18. stoljeća, nazivamo školskom dramom.¹ Takav tip drame, koja teme uzima pretežno iz Biblije i antičkih pisaca, proširio se pomoću humanističkog tipa školstva po čitavoj zapadnoj Evropi. Potpunom prevlašću isusovačkog tipa školstva u katoličkim zemljama Evrope, osobito nakon Tridentskoga koncila, takav tip dramskih predstava postaje vrlo živ jer služi ne samo uvježbavanju đaka i studenata, nego funkcionira i u okviru svečanih školskih priredbi na kojima učitelji (isusovci) pokazuju i dokazuju uspješnost svojih nastavnih metoda.

Na jednoj aukciji August Šenoa kupio je neke rukopise kajkavskih drama, te je o tome pisao u »Vijencu« 1879. Prikazao je sadržaj dviju drama: to su *Misli bolesnik*, za koje djelo je već Šenoa napisao da nije nipošto »prijevod Molièreova *Le malade imaginaire*«, nego je smatrao da je hrvatski original. Druga drama o kojoj je izvijestio čitaocima »Vijenca« bila je *General Vitezović i njegov sin Rittmeister*. Nakon toga je znanstveno područje hrvatske školske drame postalo interesantno mnogim proučavaocima hrvatske književnosti, kazališta ili kulture općenito: od Đure Šurmina, Josipa Forka, Nikole Andrića, Vladimira Gudela, Miroslava Vanina, Franje Fanceva, Tome Matića do najnovijih istraživača, da ovdje spomenem samo Stanislava Marijanovića i Nikolu Batušića.

Ipak sustavna pregleda cjelokupne dramske i kazališne djelatnosti koja se odvijala pod okriljem školâ — pavlinskih, isusovačkih i franjevačkih — a ranije i katedralnih, na cjelokupnom sjevernohrvatskom prostoru do sada nemamo. Obično se ova kulturna djelatnost promatrala zagrebocentrično, te ni rezultati takvog gledanja nisu uvijek pouzdani s obzirom na cjelokupnost nacionalnoga prostora. Treba, dakle, sakupiti raspršene vijesti i stvoriti pouzdaniju sliku o ovoj kulturnoj djelatnosti.

I.

Renesansni školski sistem otkrivao je latinske antičke pisce ne samo zbog vrijednosti njihovih tekstova, nego jednako i kao mogućnost za samostalan rad učenikâ i za otkrivanje njihovih posebnih sklonosti i interesa. U tom je smislu antička drama, komedija više nego tragedija, posebice bila omiljeno štivo, koje su učitelji posredovali učenicima. U Dubrovniku je Ilija Crijević uvjerovao Senat, da će Senat i Republika steći neprolazne zasluge bude li se prihvatio njegov projekt o oživljavanju Plauta u Dubrovniku. Senat nije pokazao nikakva smisla, a ni razumije-

¹ O školskoj drami pogledati natuknice u rječnicima: Wilpert, G. v., *Sachwörterbuch der Literatur*, 1976, s. v. Schuldrama, i Nolitov *Rečnik književnih termina*, 1985. s. v. Školska drama.

vanja, za Crijevićevu plautologiju, te tako Dubrovačke ljetne igre nisu započele u 16. stoljeću, nego u ovom, našem!²

Ipak, više je nego sigurno da je Crijević u školi, đacima, čitao, tumačio i uvježbavao Plauta; da su ga čitali, »legali«, svjedoči i Marin Držić, uzevši i *Aululariju* za uzorak svome *Skupu*.

Čini se da slično možemo pretpostaviti i za Zagreb. Upravo u doba kad Držić napušta Dubrovnik, u Zagrebu je zabilježen podatak o javnoj kazališnoj predstavi na Griču. Gradski činovnik koji je vodio gradske financije zabilježio je da je dao 2 forinte učitelju kaptolske škole za javnu predstavu koju su građani Griča gledali na Pedestnicu, posljednji tjedan poklada, 20. siječnja 1558. Građani su izvođače, đake, nagradili vinom: kaptolski su đaci — prema spomenicima i vijestima magistrata — bili dosta slobodni, pa vjerojatno ni u predstavi ni nakon nje nisu ni tada, u pokladne dane, zakazali! Isto je tako zabilježeno i za godinu 1572, kad je i nagrada bila slična.³ Možda je predstavâ bilo i između tih godina, ali one nisu zabilježene: pa i ove su ostale zabilježene jer je iz gradske blagajne izdvojen novac za nagradu, te je to trebalo pravdati. Da toga nije bilo, ni bilješke ne bi bilo, pa ni podatka o tim predstavama iz druge polovine 16. stoljeća.

Jedan drugi podatak još je važniji: između 1550. i 1560. u Zagrebu, u okviru kaptolske škole, a gdje se ne odgajaju samo klerici, latinist i humanist Juraj Wyrffel, kanonik i župnik Sv. Marije piše dramu *Hevonomus*. Adam Baltazar Krčelić vidio ju je u rukopisu, jer govori i o sadržaju, odnosno temi: »quo bona educatio pro conditione status, et vocationis suadetur«, što je Tomaš Mikloušić — samo tada je rukopis već bio izgubljen — protumačio: »Ima takaj jedan igrokaz, Hevonomuš zvan, još rukopis (M. S.) vu kojem preporuča se dobro otkojenje za dobiti srećen stališ i zvanje.« Ova Wyrffelova drama spada u red školskih, pedagoških, upravo tendencioznih drama⁴ (kao npr. Vergerijeve drama *Paulus*). Sigurno nije bila namijenjena čitanju, nego prvenstveno prikazivanju, sceni, gledaocima.

Franjo Fancev je početke kaptolskoga školskoga teatra, a na temelju nekih primjeraka Aristofanovih, Plautovih i Terencijevih sačuvanih djela, koje se danas nalaze u Metropolitanu, postavio na sam kraj 15. stoljeća. I to s pravom. Bilješke i margi-

² Franjo Rački, *Iz djela E. L. Crijevića Dubrovčanina*, Starine 4, 1872, osobito str. 171.: Restituat Epidauru Plautus, quod abstulit / immanis Scythia. Avitus reflorescat lepor. / Est tristis haec vita; theatra, jocos postulat.../. Vidi još: Nikola Batušić, *Povijest hrvatskoga kazališta*, 1978, str. 29—30 i Josip Bratulić, *O Iliji Crijeviću*, »Gordogan« 13—14/1983.

³ Nikola Batušić, nav. djelo, str. 85. Podatak u *Povijesnim spomenicima slob. kralj. grada Zagreba*, XII, 1931, str. 61, 191.

⁴ Franjo Fancev, *O dramu i teatru kaptolskoga Zagreba*, »Hrvatsko kolo« 13, 1932.

nalije u tekstovima ovih starih štampanih drama govore o tome da su se ovi komadi sigurno predstavljali, a ne samo čitali. Čini se da je kaptolskim đacima, ili bolje: njihovim profesorima, Terencijevo djelo bilo interesantnije nego Plautovo, te su ga čitali, komentirali, a i prikazivali. O tome uvjerljivo piše Nikola Batušić; no u tekstu svoga prikaza on govori o kaptolskom sjemeništu, a riječ je međutim o kaptolskoj, odnosno katedralnoj školi, koja tada još nije — nužno — odgajala đake za svećenički stalež.⁵ Posebice puno bilježaka i uputa ima uz Terencijevu dramu *Andria*, a sve u svrhu redateljskoga rada s učenicima. Možda je jedna ovakva komedija, na latinskom jeziku, jer se ne usuđujemo tvrditi da je mogla biti na hrvatskom, bila prikazivana na Pedestnicu 1558, ili 1572, ali svakako su svršetkom školske godine đaci prikazivali ovakve komade pred izabranom publikom.

Odlukom Tridentskoga koncila iz 1563. godine preuređeno je školstvo, a posebice ono za odgoj svećenika. Težnja je Crkve da odgoji obrazovan, ali i strog duhovni kadar. Školstvo se u Evropi tada počinje dijeliti na crkveno i komunalno, duhovno i laičko. Za svećenički podmladak osnivaju se sjemeništa, dok je svjetovno školstvo organizirano kao i ranije i s obzirom na život đaka i pohađanje školskih zgrada. U Zagrebu je sjemenište za odgoj klera osnovano 1576. godine. Vjerojatno je i u njemu bilo kazališnih predstava, jer su sve škole njegovale takav način učenja i zabave, pogodan za isticanje đачkih darovitosti. Na žalost, o tom radu ništa nam nije poznato.

Iako su i isusovačko školstvo često pogrešno poistovjećivali sa crkvenim školstvom, ono ima posve drugačije osnove: u Evropi ono se uspješno utvrđuje tamo gdje ne postoji dovoljno razvijeno komunalno, javno školstvo. Budući da osnutkom sjemeništa zamire stara katedralna škola, koja je odgajala i svjetovnjake i kler, nametnulo se samo od sebe pitanje gimnazije. Ranije školstvo, posebno uz samostane i uz kaptol u Čazmi, zbog čestih provala Turaka bilo je nesigurno, ili je čak posve zamrlo. Zato je otvaranje isusovačke gimnazije u Zagrebu proteklo bez osobitoga suprotstavljanja. Čak je i jedan pavlin, Šimun Bratulić, upravitelj lepoglavske gimnazije, nastojao svoje darovitije đake smještati u isusovačke kolegije, te nije imao ništa protiv toga, kad je postao zagrebačkim biskupom, da isusovci na Griču otvore svoju školu.⁶

Dolaskom isusovaca na Grič, odnosno otvaranjem gimnazije, 1607. godine započinje plodno razdoblje školske drame u Hrvatskoj, i traje sve do ukidanja reda 1773, odnosno uz određene preinake u repertoaru i načinu prikazivanja do sredine 19. sto-

⁵ Nikola Batušić, nav. djelo, str. 87.

⁶ Ivan Tkalčić, *O stanju više nastave u Hrvatskoj prije, a osobito za Pavlinah*, Rad JAZU 93, 1888, str. 78—104.

ljeća, uključujući se u novo razdoblje hrvatskoga kazališnog i dramskog stvaralaštva.

II.

Iste godine kad su isusovci otvorili svoju gimnaziju u Zagrebu, tj. 1607. godine, oko Duhova, u mjesecu svibnju, đaci i profesori počeli su uvježbavati svečanost za slijedeći blagdan — Tijelovo: predstava je predviđena da se održi na Markovu trgu. Htjelo se time pokazati na smjer kojim će krenuti novi profesorski kadar i šta oni mogu Gričanima, ili uopće Hrvatima pokazati u svojem školskom i vanškolskom programu. Pozornica je za tu priliku bila podignuta na Markovu trgu, a troškove je snosila gradska općina. Predstava mora da je bila na latinskom, ali su dijelovi vjerojatno bili izvođeni i na hrvatskom jeziku, budući da je većina puka ipak znala samo svoj, domaći, hrvatski, kajkavski, narodni jezik. Toga 14. lipnja 1607, prema historičarima reda,⁷ trg sv. Marka nije mogao primiti sve koji su htjeli vidjeti predstavu koja se zvala: *Poetica laudatio variarum Slavoniae partium eorumque omnium expressio, quae in singulis partim in fructibus, partim in moribus eminent essentque cuiusque propria*. Kroničar je ovu predstavu, kao uostalom i sve druge scenske manifestacije nazvao »actio comica«, shvaćajući riječ »comica« ili »comedia« isključivo u smislu scenskoga, pozorišnoga čina. Riječ »komedija« ni tada, a ni kasnije nema ono značenje, koje je poprimila u našem jeziku od 19. st. dalje.⁸ U zagrebačkoj predstavi, prvoj u redu isusovačkih predstava, mladi su glumci, vjerojatno odjeveni u karakteristične nošnje, slavili ljepotu i plodost Hrvatske, njezinu odanost carskoj kruni, hrabrost i gostoljubivost. Isusovci su se tek smjestili na Grič — pa je te odlike valjalo naglašavati i uvažanim gledaocima, i prostom puku.

Dramski rad zagrebačke isusovačke gimnazije trajao je — uz neke prekide za cijeloga 17. i 18. stoljeća. Proučavalac isusovačkog reda i dramskih predstava Miroslav Vanino drži da se u njihovu teatru igralo najmanje 400 komada; u 170 godina, koliko traje isusovačka djelatnost u Zagrebu, taj je broj zaista zamašan. U Varaždin su isusovci došli, čini se, 1632, ali nastava u gimnaziji započela je tek 1637. godine;

Vanino smatra da su kazališne predstave u Varaždinu bile

⁷ Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod I*, 1969, str. 88—89.

⁸ Koliko može nama danas, sa uobičajenim osjećajem za jezik, pojedini tekst zavučati komično upravo zahvaljujući toj riječi, neka posluži propovijed fra Đure Kopića, Gradišćanina, iz njegove tiskane zbirke propovijedi *Svakomu po malo — iliti predike nediljne* (Pešta 1762): »Nui' gledajte gdi se ... Isus Krist ... penje na theatrum plane Calvariae ... Spectaculum mundo et angelis et hominibus! O gorka komedijo! O žalosna i tužna igro!« (str. 216).

učestalije i da su trajale gotovo bez prekida 135 godina.⁹ U Požegi je prva predstava isusovačke gimnazije, odnosno kolegija, održana 1617, iako je neka predstava bila igrana i sedam godina ranije — 1610. na Tijelovo, a i ta na latinskom i na hrvatskom jeziku, što je izazvalo pljesak pobožnih slušalaca i gledalaca. Osijek je prvu predstavu vidio 1735, ali hrvatskih predstava u tom gradu nije bilo, po izričitoj naredbi kraljice Marije Terezije: tu je trebalo prvenstveno igrati na njemačkom jeziku da bi se ljudi privikli tom jeziku.¹⁰ I u Boegradu, kamo su isusovci krenuli s vojском i ostali nakon nje, priređivale su se kazališne predstave, pa je prva bila 1728, posvećena u čast württenberškoga vojvode, Aleksandra i njegove žene Auguste, pod naslovom: *Tributum Palladis ob restauratam bonis artibus Serviam Marti praestitum*, tj. Danak Atene Martu — preporod Srbije naukom.¹¹ U Rijeci je jedna predstava, komad o Genovevi, vrlo popularan u tadašnjoj Evropi, izveden 1732. godine.¹² Ta će predstava biti izvedena dvije godine kasnije u Senju, na pavlinskoj gimnaziji, uz sudjelovanje zaista golemoga broja glumaca-đaka. U interludijima, nekoj vrsti baleta, igrali su i »Turci«, i za njihovu točku trebalo je angažirati 12 ljudi izvan sastava gimnazije ili teologije. Mogli bismo reći: u ovoj predstavi sudjelovalo je sve đaštvo u Senju i oko Senja. To doznajemo jer je sačuvana »perioha«, kratak sadržaj, odnosno sinopsis predstave.¹³

Isusovačke predstave davane su obično tri puta godišnje, i obično u tri termina, te su ih mogli vidjeti svi koji su željeli ili htjeli, a to znači zaista svi građani, jer su na predstave dolazili kao na spektakle. Predstave su se održavale svršetkom prvoga semestra, na svršetku školske godine prije dijeljenja nagrada i pohvala, i zatim još na dan osnivača reda, sv. Ignacija, 31. srpnja. Bilo je, naravno, i drugih prilika i prigoda kad su upriličene predstave: ustoličenje bana, sastanak vijećnika u Saboru Hrvatske, posvećenje ili dolazak biskupa, neki važan događaj u zemlji, a vjerojatno i domaći svetac, npr. sv. Marko i sv. Blaž.

Jezik kazališnih predstava bio je redovito latinski, a u 18.

⁹ Miroslav Vanino, *Đačko kazalište isusovačke gimnazije u Varaždinu*, »Hrvatska prosvjeta« 4, 1917; isti, *Misijska izvješća XVII. i XVIII. vijeka*, »Vrela i prinosi« 2, 1933. i poglavlje *Školsko kazalište* u navedenoj monografiji *Isusovci i hrvatski narod*, str. 261—288.

¹⁰ Tomo Matić, *Kazalište u starom Osijeku*, Građa za povijest književnosti hrvatske 13, 1938, str. 91. i *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*, 1945, str. 108.

¹¹ Vidi: »Vrela i prinosi« 4, 1934, str. 38.

¹² Antun Šimčik, *Predstava Genoveve u pavlinskoj gimnaziji senjskoj 1724*, »Croatia sacra« br. 9—10, 1935, str. 142—147. Kad je ovaj rad već bio gotov, Dražen Budiša pronašao je u Metropolitanu kazališnu cedulju za predstavu San Bernardino di Siena, a koja se igrala u Rijeci na dan sv. Ivana Krstitelja (24. VI.) 1626. V. Dražen Budiša, *Prva kazališna predstava u Rijeci*, »Vrela i prinosi« 16, 1986.

¹³ Antun Šimčik, nav. mjesto, str. 145.

stoljeću u Zagrebu, Varaždinu i Požegi od vremena na vrijeme i hrvatski, u Osijeku isključivo latinski i njemački. Franjo Fancev nije se mogao odlučiti da li je i prva hrvatska predstava u Zagrebu, 1618, bila hrvatska; te je godine prikazivan komad *Funestum illud animae exilium, tragicumque contra corpus iurgium... quod alicubi s. Bernardus graphice depingit*, što je on povezo sa sačuvanom kajkavskom dramom srednjovjekovne inspiracije *Noćno viđenje sv. Bernarda od proklete duše s telom na grobu karajuće kruto hasnovito* — ali to teško stoji: kajkavski je tekst nastao tek oko 1670.¹⁴ Ipak tek 1644. ističe se u kronici da je jedan komad, tj. prizori muke Isukrstove, igran »in patrio sermone«, tj. hrvatski. S tom su predstavom đaci gostovali i u misijskoj postaji u Karlovcu slijedećih godina. Prodor hrvatskoga jezika, koji se u isusovačkim izvještajima naziva »domaći«, »ilirski«, ali i »hrvatski«, sve je jači u 18. st., kad se izvode i smješice, danas bismo rekli komedije (»croatidis leporibus«).

Prva kajkavska tiskana drama, prijevod sa francuskoga jezika, jest djelo isusovačkog pisca Charlesa de la Ruea, *Lyzimachus, pripečen je nesrećno dokončano*, a koji je prijevod priredio i dao ga tiskati u Grazu 1768. Josip Županić Šibenek. Uz sam prijevod nalaze se i imena glumaca koji su sudjelovali u igri. Jedan od njih je i Županićev brat.¹⁵

Prva hrvatskim jezikom igrana predstava u Varaždinu potječe tek s kraja djelovanja isusovaca u Varaždinu: 1771. prikazana je »croatico idiomate« *Kraljica Tominda*. Jednako je tako i u Požegi hrvatski jezik počeo prodirati na pozornicu, ali mnogo ranije nego u Varaždinu: 1710, 1713. i dalje tokom toga stoljeća, te pod kraj djelovanja isusovaca, 1771. prikazivana je komedija *Avarus quidam*, »illyrico idiomate«. Je li to Plaut, Molière, ili pak neka domaća preradba — za sada ostaje otvoreno pitanje.

Isusovačka drama jedinstvena je u cijeloj Evropi: tekstovi se posuđuju i prenose iz jednoga područja u drugi, iz jednoga kolegija u drugi, iz jedne sredine u drugu. Takvi se tekstovi u pojedinim nacionalnim sredinama kad je neki specifičan slučaj to tražio, prevode »in patrium sermonem«, ali latinski jezik, jezik uprave i školstva, ipak je pretežit. Na našem prostoru tek od sredine 18. stoljeća opaža se jače nastojanje da repertoar, i hrvatski i latinski, ima i neku nacionalnu, hrvatsku crtu, ili čak izvjesno slavensko obilježje.

¹⁴ Franjo Fancev, *Građa za povijest hrvatske crkvene drame, 2. »Visio Philiberti« u kajkavskoj književnosti 17. stoljeća*, *Građa za povijest književnosti hrvatske 11, 1932*, str. 38—63. Vidi i: Olga Šojat, *Hrvatski kajkavski pisci II, 17. stoljeće*, *Pet stoljeća hrvatske književnosti 15/II*, str. 202—245.

¹⁵ Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod*, str. 283.

Na žalost — gotovo sve drame isusovačkoga repertoara poznajemo samo po naslovu. Tekstova gotovo da i nema, osim onih koji su tiskani, a i ti tiskani radovi sačuvani su u zaista malom broju primjeraka. Za predstave redovito su tiskane periohe, ali i njih je sačuvan iznimno malen broj. Nakon ukidanja isusovačkog reda velik dio njihove imovine konfisciran je na drastičan način. Tiskane knjige popisane su i predane u javne knjižnice, ili su prodavane na licitaciji, a rukopisi, osobito školskih drama, odbačeni su kao potpuno nezanimljiv i nekoristan papir.

Unatoč izgubljenim rukopisima moguće nam je iz naslova sagledati tematiku isusovačke školske drame: kao što se može i očekivati, velik dio tekstova posuđuje tematiku iz Biblije: središnja tema mora biti pedagoška, moralizatorska. Takva je tema, naravno, o Josipu koga su braća prodala u Egipat, a on se svojom krepošću i voljom Providnosti uzdiže do samoga kralja, faraona. U našoj književnosti to je i najčešća tema: bilo na latinskom bilo na hrvatskom jeziku, u isusovačkoj i kasnijoj franjevačkoj dramskoj književnosti. Popularna je naravno i tema o rasipnom sinu, o tri mladića u užarenoj peći, o Jakovu i Ezavu itd. Jednako su tako bile popularne teme iz antičke mitologije: Heraklo na kršću, Kastor i Poluks, dakle književne teme, osobito one pedagoški poticajne. Bogato je područje nudila i kršćanska legenda: tu su se našli popularni kršćanski mučenici Rima, odnosno ranoga kršćanstva, s krvavim prizorima mučenja i odsijecanja glave; oni se miješaju s domaćim slojem kršćanskih svetaca, kao što je npr. sv. Kvirin sisački, a u Zagrebu sv. Blaž kao domaći gradski zaštitnik, itd. Od posebnoga je značenja dramska produkcija u kojoj se obrađuje domaća povijesna ili fiktivna mitologija: veličaju se djela domaćih feudalaca, veličaju se protuturski ratovi, kršćanske pobjede i slično.¹⁶ Već je tada popularna legenda o Čehu i Lehu, rodnom iz Krapine, a iz samih naslova komada dade se naslutiti i sadržaj: *Sreća kraljevine Hrvatske*, *Pobjeda kod Siska*, djelo domaćeg latinista — Ivana Donatija iz Zagreba, *O junačkoj smrti Nikole Zrinskoga Sigetskoga*, itd. Vitezovićevo izdanje legende o sv. Vladimiru Dukljanskom dalo je povoda za dramatizaciju koja je naslovljena: *Vladar žrtva za narod ili sv. Vladimir kralj podgorski i mučenik*. Teme su uzimane i iz susjednih slavenskih naroda: *Arnulf, kralj bugarski*.

Za razliku od humanističke škole koja je njegovala komediju, ne samo jer je najprimjerenija dječaćkom uzrastu i slobodi glumljenja, nego i zbog principa odgoja »ridendo castigans mores«, isusovačka školska drama slabo koristi komediju, vjerojatno iz pedagoških razloga, ali isto tako iz općega stava baroknog čovjeka prema sceni i književnosti.

¹⁶ Nikola Batušić, nav. djelo, str. 175—176.

Komedije su se izvodile isključivo u pokladno vrijeme: kakve su bile izvedbe, ne znamo. Obično se citira naslov jedne komedije zaista neobična imena: *Čovjek ćelave glave a kosmata čela*, ili pak komedija isto tako paradigmatškoga imena: *Melanholija protjerana iz Utopije*. Posljednja zagrebačka isusovačka predstava iz 1772. ima naslov koji bi upućivao da je riječ o komediji: *Servus duobus eodem tempore dominis serviens*. Da li je riječ o Goldonijevoj poznatoj komediji, ili tek nešto slično, teško je reći. Ovaj će naslov posuditi i Tituš Brezovački za svoju komediju *Diogeneš*; ovu latinsku komediju Tituš Brezovački je sigurno vidio u Zagrebu: imao je tada 15 godina, i ona mu se ucijepila u sjećanje. Njegov pak *Diogeneš* nosi posve drugačije poruke nego su ih nosile isusovačke školske drame.

Tekstovi su iz jednoga kolegija, iz jedne gimnazije, kao što je već spomenuto, lutali u drugi kolegij, i na drugu gimnaziju, ponekad su se u novoj sredini takvi komadi i prevodili i priređivali se nove scenske redakcije, prema mogućnosti škole i prema publici.

Od posebnog su književnopovijesnog značenja tiskane drame Kazimira Bedekovića (1727—1782), koji je bio magister teologije i filozofije na Varaždinskom i Zagrebačkom isusovačkom kolegiju. U njegovu nastavničkom djelovanju očituju se odstupanja od skolastičke tradicije i prihvaćanje novovjekovnih (Newtonovih) fizikalnih teorija. Kad je isusovački red ukinut, on je i dalje nastavio tradiciju školskog kazališta na Hrvatskom kolegiju u Beču, kao što je ranije to činio u Zagrebu. Napisao je i izdao tiskom tri drame na latinskom jeziku. Drama *Joseph* igrana je iste godine kad je red ukinut (1773), a posvećena je Josipu Galjufu prigodom posvećenja za zagrebačkog biskupa (početak, »apodosis«: »Magne praesul! Tu es ille/Joseph, cui canimus«). Tiskana je u Beču 1778. godine. U drami se biblijski motiv isprepleće s apokrifnim umecima. Druge dvije drame: *S. Bernardus* i *S. Justinus*, izdao je u Beču 1780. u knjizi sa simboličnim naslovom *Collegii Croatici Viennensis Hilaria ante cineres* — Hrvatskoga bečkog kolegija — Veselje prije pepela, tj. rasapa, ukidanja reda, Družbe Isusove. Ove dvije posljednje drame preveo je na hrvatski (kajkavski) jezik Josip Vračan 1815. godine.

Glumci su u ovim isusovačkim predstavama bili isključivo đaci: obično su se spajala dva razreda za jednu predstavu. Stariji đaci — zbog završnih ispita i strogosti i discipline koja je vladala u režimu školstva — rijetko su glumili. Jedna od temeljnih osobina isusovačkoga kazališta jest da uz muške nastupaju i ženski likovi, a koje glume, naravno, muškarci preruseni u žene. Ženskoj djeci nije bilo tada pristupa u gimnazije, a naravno onda ni na kazališne daske. Ipak, ženskih uloga je i ovdje razmjerno manje nego muških. Zbog takve slobode u isusovačkim kazalištima mogao se izvoditi različit repertoar, a što

nije slučaj s kasnijim sjemenišnim kazalištem, i njihovim specifičnim repertoarom, naime praksom eliminiranja ženskih likova sa pozornice.

Isusovačke predstave u Zagrebu, a jednako tako i u Varaždinu i u Požegi, bili su pravi barokni spektakli. Jedva da si možemo zamisliti kako su se oni odvijali i prikazivali. Iz sačuvanih »periocha«, sadržaja odnosno sinopsisa, doznajemo o odvijanju predstava. Doznajemo i o broju glumaca koji ulaze u predstavu. Scenski okvir događanja morao je biti impresivan, blještav, bogat. Dekoracije su znale iznositi bajoslovne svote. Kostimi su nabavljani čak u Veneciji. Nije stoga čudo da je kroničar prve požeške predstave (1715) zabilježio dojam koji je predstava proizvela na naivne gledaoce, koji do tada nisu vidjeli kazališnu predstavu: »publico dramate circa mediam aestatem scenice iuventus scholis non vulgarem sibi laudem ab auditoribus, qui antehac ignari comediarum alterius mundi partum puteverint, comparavit«, tj. »školska je omladina pobrala zaista nesvakidašnji uspjeh, a gledaocima koji do tada nisu vidjeli kazališnih predstava, učinilo se da se rađa neki novi svijet«. ¹⁷ A uopće ne znamo o kojoj je drami riječ, jer kroničaru sadržaj ili čak samo ime drame uopće nije bilo važno.

Dramski tekst, prema tome, kroničaru a vjerojatno i učitelju (magistru), manje je značajan i zanimljiv, manje je interesantan od same predstave. Interesantna je izvedba, teatar, manje gluma, najmanje dramaturgija teksta. No, tako je i u ostaloj Evropi, pa i u dvorskim kazalištima. Kako je isusovačko školsko kazalište jedino središte kazališnoga života u sjevernoj Hrvatskoj, ono je i rasadište ovakovoga kazališnoga života, te ga je bilo moguće oživiti i podržavati i nakon ukidanja njihova reda, odnosno raspuštanja njihova profesorskoga zbora.

III.

Isusovački red ukinut je 1773, i njihova imovina dospjela je u državnu kasu, rukopisi drama propali su. No, kazališne predstave na koje je bio naviknut širi krug gledalaca trebalo je obnoviti na neki drugi ili drugačiji način. Kazališne predstave morali su prihvatiti oni redovi koji su zamijenili isusovce kod nas: a to su franjevci. U Zagrebu tu ulogu prihvatio je tzv. Plemićev konvikt, a kasnije i sjemenište, tj. teološka škola, bogoslovija.

U Slavoniji su isusovačke škole preuzeli franjevci, koji stvaraju i nov repertoar, kao i nov način prikazivanja kazališnih predstava. Dok isusovci crpu osnovni repertoar iz srednje Evrope, prvenstveno iz Austrije i južne Njemačke, franjevcima je bliža Italija, odnosno talijanska književnost. Isto tako oni neće težiti

¹⁷ Miroslav Vanino, *Isusovci*, str. 268.

za vanjskom spektakularnošću, za trijumfom na sceni i u izrazu. Oni su jače vezani za široke narodne slojeve, a manje za mag-nate i feudalce, pa u njihovu repertoaru prevladava hrvatski je-zik. I prije ukidanja isusovačkoga reda franjevci u Slavoniji prikazuju npr. u Osijeku latinske predstave, a u međuigrama (»interludii«) izvode se skečevi na hrvatskom i na njemačkom jeziku. Jedan od najplodnijih kazališnih pisaca franjevačkog reda u Slavoniji jest fra Ivan Velikanović. On je na hrvatski jezik pre-veo, odnosno preradio, čak tri drame, koje su i tiskane: *Sveta Margarita iz Kortone*, *Sveta Suzana*, i *Sveta Terezija divica*.¹⁸ Nije jasno da li su Velikanovićeva dramska djela i izvođena, ali ona imaju tendenciju izvođenja; nisu naime napisana isključivo za čitanje. Ove drame zahtijevaju čak i bogatu scenu, pa i komplici-raniju opremu pozornice.

Teme Velikanovićevih svetačkih legendi dosta su jednostavne i plošne: jedva da je među osobama potrebno tražiti neke do-rađenije psihološke nijansiranosti. Redovito djeluju — u moral-nom pogledu — činoci izvana: u *Svetoj Margariti* đavao koji preuzima lik sluge Mitra. Velikanović je, jače negoli isusovački pisci, oslonjen na književnu produkciju iz Dalmacije (uostalom kao i Katančić, opet fratar), te se služi dvostruko rimovanim dvanaestercem kao temeljnim stihom svojih drama, ako one ni-su pisane u prozi. U drami o sv. Tereziji on čak posuđuje stihove iz Jurja Barakovića, te ih vrlo malo mijenjajući uklapa u svoje djelo. U prvom dijelu (činu), u 6. prizoru pjevaju mladići Antun i Karlo, prvi o proljeću i njegovim ljepotama, drugi o himbenom glasu koji neka se skriva i udalji od ovoga društva. Na to zamo-ljena Terezija pjeva o svom rodnom gradu Abulu:

Sunce mi se diči zrakom,
A misec je svito mrakom,
Danicom se slavi zora,
A širinom sinja mora,
Kad je tiho kako mliko
O Abulo, naša diko! (...)
Dobar vojnik steče slavu
I visoko nosi glavu,
Kada dobra konja prima
Pozlaćenu sablju ima
I oružje svoje britko,
O Abulo naša diko!¹⁹

Sjetimo se: to je pohvalnica Zadru Jurja Barakovića, iz njegove

¹⁸ Tomo Matić, *Književni rad u Slavoniji prije preporoda*, 1945, str. 167—8.

¹⁹ Josip Forkö, *Crtice iz »slavonske« književnosti*, IV. dio, *Drama-tici i njihova djela*, Izvješće o k. velikoj realci u Osijeku, 1887/8, se-parat, str. 23.

Vile Slovinke, tj. *Pjesan ku vile rekoše na gori*, s početka petoga petja:

Sunce mi se diči zrakom,
A misec je svital mrakom,
Danicom se hvali zora,
A pučinom sinja mora,
Kad je tiho kako mliko
Zadre grade, naša diko!
Dobar vojnik prime slavu
I visoko nosi glavu,
Kada dobra konja jaše
I zlaćenu sablju paše
I oružje svoje britko.
Zadre grade, naša diko!²⁰

Pjesmu zatim prihvaća Terezijina sestra Liza, te pjeva:

Kako ruža rumena
Pramalitnog vrimena
Procvate se na svojoj
Stabiljiki zelenoj,
Utrgne se na vrime,
Da joj kripost ne gine...

Tu je pjesmu za Lizine mladosti ispjevao neki pjesnik, o kome ona kaže: »Živ, bio oni, koji je ovu pismicu složio, koju sam još' u mladosti čula i naučila, a njega vrlo ljubila«. Tko se krije pod tim riječima, teško je reći, ali sudeći prema prvom slučaju, tj. posuđivanju iz Barakovića ovo bi mogli biti stihovi kojega od slavonskih stihotvoraca.²¹

Tomikovićeva prerada Metastasijeva oratorija *Giuseppe riconosciuto*, pod naslovom *Josip poznat od svoje braće* tiskana je u Osijeku 1791.²² Ne znamo pouzdano je li i prikazivana, ali ona se zaista lako mogla izvoditi jer ne traži prevelik broj glumaca, a i zahtjevi pozornice su skromni. Sama drama dijeli se na tri čina, i Tomiković ju je prenio u dvostruko rimovanim dvanaestercima. On je, naravno, braću Josipovu sveo na obične ljude, otvorene, jednostavne, prestrašene. Oni jedu slaninu kao svaki pravi Slavonac, jer Tomiković nije ni mario da govori o Židovima kojima je svinjetina zabranjena:

Njihove planine — riječ je o braći Josipovoj — i polja
su suha / Nemaju slanine, ni k otomu kruha!

Tema o Josipu privukla je još jednoga franjevca iz Slavonije, Grgu Čevapovića. Njegov *Josip, sin Jakobe patrijarke*, tiskan je

²⁰ Juraj Baraković, *Stari pisci hrvatski* 17, 1889, str. 66.

²¹ Josip Forko, nav. mjesto, str. 23.

²² Petar Kolendić, *Tomikovićeve »Josip poznat«, Prilozi Pavla Popovića* 9, 1929, str. 195. i Josip Bratulić, *Apokrif o Prekrasnom Josipu u hrvatskoj književnosti*, Radovi Staroslavenskog instituta 7, 1972.

1820, nakon što je godinu dana ranije bio javno prikazan u Vukovaru, a u slavu đakovačkoga biskupa Karla Rafaya. Djelo je zadojeno hrvatskim i južnoslavenskim rodoljubljem, u njemu se propagiraju poetička shvaćanja njegovoga učitelja Matije Petra Katančića, u bilješkama uz sam tekst pisac govori o svojim susretima (u Rijeci, Veneciji, o pravopisu Š. Starčevića, i još o koječemu. Prikazaoci, dakle zbor, na samom početku dat će notu cijeloj ovoj domoljubnoj predstavi:

Dalmatinci, Kranjci i Istrijanci,
 Crnogorci, glasni Servijanci,
 K tom Horvati, stari mudroslovcu,
 Još Bošnjaci, Bunjci-Podunavci,
 Kotorčani, Srimci i Slavonci
 Od svakoga stanja čestni momci;
 Nisu l' bili u starini glasni,
 Pismom, ričjom, mačem, virom jasni? Itd.²³

Čevapovićev *Josip* bio je predviđen kao komad s pjevanjem. Autor je priložio i note uz tiskani tekst. Raznovrсношću i živošću stihova Čevapović se najviše približio Kanižliću — a drama je sigurno imala pun uspjeh.

Biblijski motiv ima i jedna adespotna drama o Juditi, koju su franjevci prikazivali u Brodu 1770. Naslov joj je na latinskom jeziku: *Judit, vitrix Holoferni, actio comica idiomate illirico producta a juventute gymnasii Brodensis*. Ova drama ne bi nama bila toliko interesantna, iako bar za nju znamo da je prikazivana u 18. st. a od đaka latinske gimnazije, da u interludijima, koji su posve slobodni s obzirom na sam tekst, ne dolaze dva lika iz pučkoga kazališta: Kolumbina i Hansvuršt. (Zato već u naslovu *actio comica*). Čudna kontaminacija talijanske komedije dell' arte i tada vrlo popularne komične figure nacionalnoga bečkog pučkog teatra. Put ovih likova u ovu slavonsku školsku dramu zaista je neobičan, kao što je i samo komično izvođenje moralo gledaoce zaista zabavljati: morao je biti zabavan npr., razgovor Holoferna, koji se u interludiju prikazuje kao Turčin, s Honsom o vjeri i ženidbi.²⁴

Hons: Kakve si ti vire?

Holo: Kaži ti, kakve si vire, najprije.

Hons: Ja sam kakve očes.

Holo: Ja sam pako Turčin. Ajde, imadem dvi kćeri — ako

²³ Bilo bi zanimljivo istražiti motiv ovoga južnoslavenskoga kola, od *Plesopisne* Maksimilijana Vrhovca iz 1818, preko Čevapovića, Štoosa, do Branka Radičevića, rođenog u Slavonskom Brodu 1824.

²⁴ Tomo Matić, *Jedna hrvatska školska drama iz Slavonije iz osamnaestoga vijeka*, Građa za povijest književnosti hrvatske 27, 1956, str. 87—119, kao i Stanislav Marijanović, *O proučavanju drame i kazališnog života u Slavoniji 18. stoljeća*, Dani hvarskog kazališta — XVIII. stoljeće, Split 1978.

se poturčiš, daću ti obidve: ako to bude malo, uzećeš još više.

Hons: A, a, a, a, budale moje žene! Eto meni namisto jedne dvi, u dobar čas po mene! Ali moj dragi gospodine svekru, dovedi te tvoje divojke, da vidim, jer ću se još prije sam poturčiti.

Holo: Valja, prvo nego se poturčiš, zakon znati i držati, kako naš Alkoran zapovida.

Hons: Kaži mi, dakle, da znam, da duše ne izgubim.

Holo: Naš Alkoran zapovida držati žena koliko hoćeš, jisti pita, kolača, gurabija, alvi, pečeni jarića, kozlića, kave i šerbeta piti, rozolije, rakije dosta, ali ne smiš piti vina nit jisti krmećeg mesa ni kobasic'.

Hons: Prve riči mi se tvoje dopadaju, ali druge ne šmekaju. Čuješ, barem brockog vina slobodno je piti Turćinu.

Holo: Jok, nikakva.

Hons: Barem onda je slobodno kad se koji razboli, jer bi ja, kad god bi bio žedan, bi se razbolio.

Holo: Nije ni onda dopustito.

Hons: Čuješ, imade po turskoj zemlji jarića majučki, sve viću guj-guj-guj, i ne zna reći: be-e-e! Kod nas kaura takvi jarići zovu se praščići.

Holo: No tom se može, ali da tko ne vidi te, jer ako te vidi, ti onda sagriši.

Hons: No bene! Kad ja uzmem tvoje dvi kćere, ja ću pokraj jareta i ćuturu s vinom, pak ću paziti da niko ne vidi. Jok, nemoj gledat ni ti, a ja ću oči zatvoriti, dok pojidem.

Holo: Vidim ja, nisi ti za Turćina!²⁵

IV.

Posljednje razdoblje hrvatske školske drame pada pod sam kraj 18. stoljeća i odvija se na Kaptolu, u krugu zagrebačkih bogoslova. Istina, nakon odlaska isusovaca tip njihove drame, i na hrvatskom jeziku, sporadički živi u tzv. Plemićkom konviktu, gdje je između ostalih — 1804. godine igran i *Diogeneš sluga dveh zgubljenih bratov* Tituša Brezovačkoga. Ali pravi kazališni život na hrvatskom jeziku odvija se među bogoslovima. To je razdoblje i najviše poznato, najbolje obrađeno, pa ću se na njemu najmanje zadržati.

U sjemenišnom kazalištu na Kaptolu igralo se svake godine tri puta uzastopno, u tri posljednja pokladna dana. Uz *Imenoslovník*, igran još 1791. godine u slavu »Tijamaša Gasparraona« — tj. Matijaša Ašpergera, (i to na dan sv. Matije — vinskoga sve-

²⁵ Tomo Matić, nav. mjesto, str. 114—115.

ca), predstave se, prvenstveno *komedije*, počinju prikazivati 1792. i traju do pred samo svitanje hrvatskoga narodnoga pokreta, poznatog pod ilirskim imenom.

Za 42 godine rada sjemeniškog, amaterskog kazališta, najviše je preveden i igran njemački dramski pisac August Kotzebue (u sjemenišnom repertoaru sa šest komada); za njim slijedi August Wilhelm Iffland (s tri komada) kao i Gottlob Stefanie; a zatim i drugi autori sličnoga pučkoprosvjetnoga i sentimentalnoga usmjerenja. Svaki bi se komad s vremena na vrijeme obnavljao, te bi osim premijere doživio još nekoliko repriza.

Književni historici već su davno izrekli svoj sud o vrijednosti ovih kazališnih komada²⁶: ni u originalu, u matičnoj književnosti, oni ne znače mnogo, te mnogo ne mogu vrijediti ni preneseni, presađeni, adaptirani u domaću hrvatsku sredinu. Kod toga ipak treba naglasiti da vrijednost teksta često može biti uzdignuta glumom: no jedva da je to u zagrebačkom sjemenišnom kazališnom krugu bilo ostvarivo. Fenomen dakle ne treba istraživati s estetskih polazišta — vrijednost ovoga kazališnog nastojanja leži jednako u kazališnoj sferi, održavanju tradicije igranja, ali još više — u podržavanju i podgrijavanju onih misli i nastojanja koja će sretno dovesti do revolucionarne provala narodnoga preporoda, tridesetih godina 19. stoljeća. Ipak — i u tom repertoaru ima komada koji ni u književnopovijesnom pregledu nisu posve mrtvi: to su prerade i adaptacije iz francuske odnosno talijanske književnosti. Među najuspjelija takva ostvarenja ide *Baron Tamburlano*, komedija koja je igrana 1802, 1803, a onda ponovno 1831. i konačno 1833, dok je kraća redakcija istoga komada igrana 1826. Molièreovski motiv komedije *Le Bourgeois Gentilhomme* preradio je vojvoda Ferdinand Burbonski; radnja naše preradbe prenesena je u Dubrovnik, Ragusu, te je *Tamburlano* vlastelin »raguzanski«, ali ozračje je kajkavsko, zagorsko, upravo šljivarsko. Kraća verzija situira radnju u Krapinu, a igrana je 1825. godine.²⁷

Jednako je uspješna i komedija *Misli-bolesnik iliti Hipohondrijakuš*, igrana 1803. i 1808, — daleki odjek Molièreova *Le Malade imaginaire*. U repertoar sjemenišnoga kazališta mogle su ući samo drame s naglašenom i jasnom moralnom porukom. Ta pouka, »pelda«, bila je isticana na mnoge načine: igrom, glumom, sadržajem — podnaslovom drame. Mladi bogoslovi u tim su dra-

²⁶ Nikola Andrić, *Izvori starih kajkavskih drama*, Rad JAZU 146, 1901. Vidi i bibliografiju u knjizi Nikole Batušića, *Povijest hrvatskoga kazališta*, str. 206.

²⁷ Dunja Fališevac, *Kajkavska komedija Čini baruna Tamburlana*, Dani hvarskog kazališta V, XVIII stoljeće, Split 1978, str. 468—482 i Slobodan P. Novak, *Hrvatska drama do narodnog preporoda*, knjiga 2, Split 1984, str. 347—352.

mama-komedijama znali reći nešto i o političkoj situaciji u zemlji — prvenstveno je to reakcija na jozefinske reforme ili pak na presezanja Mađara u unutrašnji život tadašnje Hrvatske: 1825. bogoslovi pjevaju u tom smislu i počasnicu s karakterističnim ugođajem:

»Dobra zemlja ti Horvacka,
Kaj će tebi ta Mađjarska«...

Značajno je u kazališnoscenskom pogledu da sve drame ova-
ga sjemenišnog repertoara jesu *maskulinske*, ženskih uloga uopće
nema. To je i shvatljivo: glumci-igrači u predstavama jesu *bogo-
slovi* koji se spremaju na svećenički stalež: ne bi bilo pogodno
ni prurušenu ženu prikazivati na daskama, a i koji bi to mladić
od 18—20 godina želio igrati ženske uloge? Zato su se komadi
prerađivali upravo u tom smjeru — u brisanju ženskih uloga i
njihovu zamjenjivanju za muške, ili uopće u ispuštanju. Stariji
su proučavaoci u toj činjenici — tada jedinoj mogućoj — vidjeli
osiromašenje komada. Nisam siguran u to. Da su komadi bili bo-
lji, ni to ne bi smetalo. Uostalom, Tituš Brezovački je i *Diogeneša*
i *Grabancijaša dijaka* zamislio bez ženskih uloga.

Hrvatska školska drama, a posebice u sjevernoj Hrvatskoj,
jedini je oblik življenja organiziranog kazališta. O pučkim pred-
stavama u ovim krajevima ne znamo ništa. Kriteriji kojima vred-
nujemo ovu kazališnu djelatnost trebaju biti pogodni za njeno
kulturno-historijsko procjenjivanje. Ne možemo i ne trebamo
ocjenjivati samo nedostatnost teksta — jer predstavu ne čini
sâm tekst. I hrvatski jezik ovih kazališnih predstava jest feno-
men koji će trebati bolje istražiti. I ono malo sačuvanih tekstova
isusovačke drame, latinske i hrvatske, treba pročitati i ocijeniti,
jer su i dobri proučavaoci ove problematike znali davati nepri-
mjerene ocjene. Na koncu: Školska je drama naučila građane
teatar gledati i tražiti, za njim osjećati potrebu — a to je velika,
možda najveća zasluga školskoga kazališta u sjevernoj Hrvatskoj.

ZUSAMMENFASSUNG SCHULTHEATER IN NORDKROATIEN

Dem Schultheater kam im humanistischen Schultyp ein besonderer Stellenwert zu, nachdem man das antike Drama — insbesondere die Komödie — entdeckt hatte. Schon damals wurden Dramen im Rahmen des Unterrichts aufgeführt, aber auch als exemplarische Texte der lateinischen Literatur gelesen und kommentiert.

Das seit Anfang des 17. Jahrhunderts im ganzen westlichen (katholischen) Europa vorherrschende, von den Jesuiten organisierte Schulwesen pflegte ebenfalls das Schultheater, griff aber nicht auf Originaltexte zurück, sondern wählte Themen aus der Bibel und der römischen Geschichte — später auch aus der Nationalgeschichte und -mythologie aus. Auch in Nordkroatien — wo sie Schulen in Zagreb, Varaždin, Slavonska Požega usw. unterhielten — etablierten die Jesuiten im Rahmen didaktischer und pädagogischer Bemühungen Schultheater, vor allem in lateinischer, später in kroatischer Sprache. Die Dramen sind uns nur dem Titel nach bekannt, denn die Texte sind im allgemeinen nicht überliefert. Nach der Aufhebung des Ordens pflegten die Laien und Ordensbrüder, die die Schuleinrichtungen des Ordens übernahmen, weiterhin Theateraufführungen. In Zagreb fanden im Rahmen des Religionsunterrichts Aufführungen statt, allerdings in kroatischer Sprache. Obwohl die Dramentexte, die zu Aufführungszwecken übersetzt wurden, von unbedeutendem literarischen Wert sind — hinzu kommt noch, daß die weiblichen Rollen und Charaktere herausgekürzt wurden — ist die Rolle dieses Theaters bedeutend, weil die Theatertätigkeit das Bürgertum an Aufführungen gewöhnte und einen Theaterbedarf weckte, so daß die kroatische nationale Wiedergeburt in den 30er Jahren des 19. Jahrhunderts die Voraussetzungen für den Bau eines Nationaltheaters — auch dank der Theatertradition, welche im Rahmen von Schulaufführungen entstanden war — schuf.